

PSIXOLOGIYA VA OILAVIY QADRIYATLAR TIZIMI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7852961>

Salimova Marjona Salomovna

*Termiz davlat universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Amaliy psixologiya yo'nalishi 3-
bosqich talabasi*

Marjonasalimova5@gmail.com

Annotasiya: *Ushbu maqolada psixologiya va oila psixologiyasi tushunchasi, oilaviy munosabatlarda psixologiyaning roli, ajrimlar va ularning sabablari, oilaviy qadriyatlar, oilaviy muhitda erkak va ayol rollari muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Oila psixologiyasi , oilaviy hayot , murakkab o'zaro ta'sirlar , bilim, oilaviy nizolar, qadriyat, insonparvarlik.*

Oila psixologiyasi jamiyat taraqqiyoti va ma'naviy barqarorligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan yangi bilimlar bilan jadal rivojlanayotgan ilmiy fanning amaliy sohasidir. Oila hayotining qonuniyatlari va mexanizmlari hamda pedagogika va oilaga psixologik xizmat ko'rsatish yo'nalishidagi bakalavrlar faoliyatidagi murakkab o'zaro munosabatlar bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Zero, oila psixologiyasi fanning bir tarmog'i sifatida fuqarolik jamiyati yoshlarini oilaga muqaddas tuyg'u sifatida qarashga o'rgatish orqali bo'lajak pedagoglar kasb mahoratini oshirish, ularni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash, ma'naviy qadriyatlarni hurmat qilishga o'rgatishlari lozim. Ma'naviy ruhda tarbiyalashga yordam beradi.

Mamlakatimizda jami yashovchilarning 97 foizi oilalarda, qolgan uch foizi – yolg'iz qolgan keksalar, ota-onasidan yetim qolgan va mehribonlik uylarida tarbiyalanganlar va shu yerdan kelganlar tashkil qiladi. Boshqa mamlakatlarda va vaqtincha O'zbekistonda istiqomat qilayotganlar ham oila a'zolari yaqinlari, vatandoshlari, insonparvar turli davlat va nodavlat tashkilotlari tasarrufidadir. Shu ma'noda oila inson o'z baxt-saodati, xohish-istaklari, maqsad-muddaolarini baham ko'radigan, o'zini inson sifatida anglaydigan, hayotini rivojlantiradigan muqaddas makondir. Oila ijtimoiy institutlarning eng qadimiysidir. Insoniyat boshidan kechirgan tarixiy davrlar, ayniqsa 19-20-asrlarning xilma-xilligi va murakkabligiga qaramay, bu maskan o'zining tizimi, tarkibi va jamiyat oldidagi majburiyatlarini bajarishi jihatidan sog'lom saqlanib qolgan tuzilmadir.

Agar oila tashkil topganligini hisobga olsak odamlar va undagi hayot va o'lim ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlar bilan tartibga solinganligini, uni sof psixologik jarayonlar joyi deb atash mumkin. Oila jamiyatning ajralmas qismidir. Hech bir xalq, millat va jamiyat yo'qki, uning rivojlanish tarixida, rivojlanish istiqbollari belgilashda oila va uning atrofidagi muammolar va qadriyatlarni hisobga olmagan bo'lsa. Har qanday istiqbolni oila manfaatlaridan tashqari tasavvur qilib bo'lmaydi. Zero, oila har

bir inson uchun hayotning boshlanishi, hamma narsaning debochasi. Qolaversa, har bir inson o'z baxtini eng avvalo oilasi bilan bog'laydi, ya'ni o'z uyida, oilasida baxtli bo'lgan odamgina o'zini to'liq baxtiyor his qila oladi.

Xotin-qizlarning iqtisodiy mustaqilligi tufayli 20-asrga kelib ayollarning oila va jamiyatdagi o'rnini va mavqei keskin o'zgardi. So'nggi paytlarda matriarxat davridagidek ayollarning ko'pincha boshliq va oila boshlig'i roliga da'vogarlik qilishi kuzatilmoqda. Natijada erkakning oiladagi yetakchilik roli, oiladagi resurslarni boshqarish, qarorlar qabul qilish, bolalarni jamiyat hayotiga jalb qilishi kabi holatlar sezilarli darajada kamaydi. Boshqa tomondan, ona (ayol)ning oila va bola tarbiyasi uchun bo'sh vaqtining kamayishi, jamiyatda yuqori o'rinni egallash istagi bilan bog'liq holda reproduktiv mas'uliyatning kamayishi salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu sababdan ham sanoati rivojlangan mamlakatlarda tug'ilish soni kamayib, natijada aholi soni keskin kamayib bormoqda. Afsuski, bunday holatlar O'zbekistonning shaharlarida ham kuzatilmoqda.

Respublika "Oila" ilmiy-amaliy markazi tomonidan o'rganilganda, nikohning ajralish sabablari ko'p hollarda turmush o'rtoqlar o'rtasidagi kelishmovchilik, fe'l-atvorning bir-biriga to'g'ri kelmasligi, rashk, xiyonat, kelin-kuyov va qaynonalar o'rtasidagi munosabatlarda ekanligi o'rganilgan. Shuningdek, erkakning zararli odatlarga berilib ketishi (ichkilik, giyohvandlik va h.k.), moddiy qiyinchiliklar (asosan, erining mehnatga layoqatsizligi, mustaqil oilani boshqara olmasligi), qudalarning bir-biri bilan kelishmovchiligi va hokazolar sabab bo'lmoqda.

Poytaxtdagi ajrimlar sabablari o'rganilganda, eng oxirgi o'rinda iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli oila buzilishi qayd etiladi, chunki ko'pchilik o'zini-o'zi boqadigan, badavlat oilalarda yoshlar asosan uchta sabab: kelin-kuyov munosabatlaridagi kelishmovchilik yoki turmush sharoitidagi noqulaylik, rashk va xiyonat tufayli ajraladi. Umuman, nikoh buzilishi qarorining asosiy omili yoshlarning turmushga ma'naviy jihatdan tayyor emasligidir.

Insonning mafkuraviy tasavvuri zamirida yotgan xislatlar o'smirning eng muhim sifatleri bo'lib, ularning oila munosabatlari tizimida ota va ona, oiladagi boshqa oqsoqollarning o'rnini avlod vakillarining ijtimoiy mavqei va roli mazmunidan kelib chiqadi. Chunki ular asosida shakllangan mafkuraviy g'oyalar va insoniy fazilatlar shaxsning umumiy tuzilishidagi muhim omillardan biridir. Milliy g'oyani oila muhitida farzand ongi va qalbiga singdirish, uni ta'lim-tarbiya tizimiga joriy etish, turmush tarziga aylantirish uchun oilaviy qadriyatlar va ilg'or oilaviy an'analarni saqlash vositalari muhim ahamiyatga ega. Bunda ota-onalarning o'rnini va roli bevosita xarakterga ega, faqat sog'lom xulq-atvor va samimiylik muhiti yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Oila inson uchun muqaddas maskan, inson jamiyatining ijtimoiy asosidir.

Oilaviy hayotning asosiy maqsadi farzand ko'rishdir. Aholini qayta tiklash, ajdodlar vorisligi va avlodlar bilan davom etishi yer yuzidagi insoniyatning tarixiy rivojlanishini ta'minlashdan iboratdir. Darhaqiqat, oila erta bolalikdan boshlanib har

bir insonda shakllangan insoniy fazilatlar, xalqining ming yillar davomida shakllangan qadriyatlari va ma'naviy merosi taraqqiyotni ta'minlovchi ta'lim maskanidir. Ota-onalik esa, o'zaro hurmat, mehribonlik, halollik, poklik, mehnatsevarlik, umumiy munosabatlarda namoyon bo'ladi. Ularning munosabatlaridagi insonparvarlik kabi oliy qadriyatlar oilada o'zaro hurmatni uyg'unlashtiradi va yaratadi. Oilada– bu ijtimoiy jarayon moddiy olam, ijtimoiy hayot haqida yosh avlodning tasavvurlari, qarashlari, tushunchalari, dunyoqarashi va sharqona odob-axloq qoidalari va ularga amalda rioya qilishning to'g'ri yo'l-yo'riqlarini ko'rsatadi. Demak, oilaning jamiyat oldidagi burchlari, oila a'zolarining muayyan ehtiyojlarini qondirish va shu orqali davlat va jamiyat ehtiyojlari va manfaatlariga xizmat qilish qobiliyatini anglatadi. Masalan, ota ertalabdan kechgacha ishlab chiqarish korxonasida ishlasa, u nafaqat oziq-ovqat, dam olish, xarid qilish ehtiyojlarini qondiradi, balki oila a'zolari, eng avvalo, farzandlari, uy bekasi haqida ham g'amxo'rlik qiladi. Turmush o'rtog'ining ehtiyojlari, qo'shimcha ravishda, u yoki bu korxonada rentabellikning oshishi yuqori iqtisodiy ko'rsatkichlarga yordam beradi va shu bilan o'z vatanida ushbu sohaning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Andreyeva T.V. Semeynaya psixologiya. – SPb.: Rech, 2004.-244 s.
2. Karabanova O.A. Psixologiya semeynix otnosheniy i osnovi semeynogo konsultirovaniya: Uchebnoye posobiye. M.: Gardariki, 2005. 320 s.
3. Shnayder L.B. Semeynaya psixologiya: Uchebnoye posobiye dlya vuzov.2-ye izd. M.: Akademicheskiy proyekt. 2006. – 768 s.